

tacije. Te so bile ogrode kronologije, kajti najdb keramike ali drugih predmetov je bilo v teh majhnih sondah zelo malo. Takšna metoda je bila bistveno cenejša od odpiranja večjih površin. Plast zemlje oziroma kulturna plast je debela običajno le 10 do 20 cm in jo že sodobno govedo, ki je precej težje kot nekdanj, hitro poškoduje. Takorekoč z eksperimentalno arheologijo - z opazovanjem propadanja sodobnih planšarskih koč - so ugotavljali nastajanje kulturne plasti. Z iskalcem kovin so preiskovali stare poti.

Zgodovina poselitve je predstavljena po časovnih horizontih. Za arheološka obdobja med bronasto dobo in zgodnjim srednjim vekom so zbrane in objavljene vse posamezne najdbe, sledijo pa rezultati topografskih raziskav. Pokazalo se je, da je bil razvoj poselitve, z dolgimi obdobji prekinitve, tesno povezan s podnebnimi spremembami.

V srednji in pozni bronasti dobi, to je v času vlažnega in toplega podnebja, je bilo visokogorje prvič intenzivno poseljeno, kar dokazujejo tako posamezne najdbe kot tudi sledovi enajstih stavb in počivališč. Očitno gre za veliko gostoto, saj lahko sklepamo, da je ostanke na najboljših planinah uničila dejavnost v mlajših dobah. Koče so stale nad nekdanjo gozdno mejo, na višinah med 1630 in 2072 m n. m. Postavljene so bile na osončene majhne vzpetine v kotanjah ali kriticah, tako da so bile zaščitene pred vetrom in vdorom hudourniških voda. Danes so to večinoma zakrasela območja brez vode, neprimerna za planine, nekoč pa so bila tam verjetno jezera ali kali. Na kamnitih temeljih so stale enoprostorne brunarice z vhomom na južni strani, na najbolj izpostavljeni strani pa je bil postavljen zaščitni kamniti zid. Pred vhomom je ležala delovna površina z ognjiščem v jami. Na sezonski tip poselitve kažejo kulturne plasti s kostmi samo mladih živali. Poselitev tega časa je morda povezana z najstarejšim izkoriščanjem rudnikov soli v bližnjem Hallstattu.

Iz halštatskega in latenskega obdobja ni znanih človekovih sledov v dachsteinskem visokogorju. Deloma je to pripisati spremembi podnebja, deloma pa mogoče tudi spremembam v gospodarstvu v samem Hallstattu.

Z dobrimi podnebnimi razmerami med 2. in 4. st. po Kr. se znova zgostijo najdbe v visokogorju. Znano je precej rimskodobnih posameznih najdb, tlorisov pa je malo. Mandl meni, da bi to lahko razložili s potujočim pašništvom, ki je potrebovalo le posamezna bazna bivališča ter več počivališč in začasnih zavetij.

Po prekinitvi od 5. do 6. st. (slabe klimatske razmere) najdemo v visokogorju slovanske sledove: počivališče iz 7. st., temelja koč iz zgodnjega 8. st. in prehoda med 8. in 9. st. (radiokarbonske datacije).

Z arheološko metodo (načrti stavbnih ostankov in celih opučenih planin, sondiranja, radiokarbonske datacije, pobiranje drobnih najdb), dendrokronologijo in palinologijo so raziskovali planine tudi še v visokem srednjem veku, poznem srednjem veku in v novem veku do 20. st. Šele za čas 12. in 13. st. se da dokazati pravo planšarsko gospodarstvo. Z rastjo prebivalstva se pomnoži število planin, prvič krčijo gozdove v visokogorju (na višinah 1000 do 1400 m), povečuje se število koč na planinah. Ugotovili so razvoj stavb od enoprostornih do bolj zapletenih ter uvajanje peči v novem veku. Prevladi ovčarstva sledi napredovanje govedoreje, mlečno gospodarstvo in zato redna povezava z dolino (izboljšanje poti, najdbe konjskih podkev!). V poznem srednjem veku se med keramiko prvič pojavijo sklede in krožniki. Poslabšanje podnebja okoli 1580 je povzročilo začasno opustitev planin. Raziskovali so še oglarsko naselbino iz 18. do 19. st. ter v skalo vrezane risbe.

Mandlova knjiga, skupaj s starejšimi objavami v *Mitteilungen der ANISA*, predstavlja pomembno prelomnico v raziskovanju poselitve. Prvič so bile v visokogorju odkrite arheološke najdbe in selišča, ki zanesljivo niso imele povezave z rudarstvom ali prometom preko visokih prelazov v osrednjih Alpah. Pokazala se je odvisnost od podnebja, ki je najverjet-

neje povzročala krajše in daljše prekinitve v poselitvi. Resnično dobre rezultate raziskave je dalo trdo dolgotrajno delo, poznavanje prostora, vzporedno raziskovanje vseh zgodovinskih in arheoloških obdobj ter vključitev palinologije in dendrokronologije. Skrajno racionalne metode terenskega raziskovanja so omogočile pregled večjega števila najdišč. Knjiga o poselitvi Dachsteinskega visokogorja je bogato delo, polno novega znanja, novih podatkov in novih idej, ki bodo gotovo pomembna spodbuda in zgled za raziskovanje visokogorja v vsem alpskem svetu in tudi pri nas.

Jana HORVAT

Mitja Guštin, Predrag Novaković, Darja Grosman, Brane Mušič, Marija Lubšina-Tušek: *Rimsko podeželje. Roman Countryside*. Razprave Filozofske fakultete. Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, Ljubljana 1996. ISBN 86-7207-085-2. 157 strani.

Oddelek za arheologijo Filozofske fakultete v Ljubljani je med leti 1992 in 1994 vodil ambiciozni mednarodni raziskovalni projekt *Rimsko podeželje / Roman Countryside*. V njem je sodelovala cela vrsta inštitutov iz sosednjih držav (z univerz v Trstu, Gradcu, na Dunaju, v Bratislavi ter Madžarski arheološki inštitut iz Budimpešte). Cilj projekta je bil po enotni metodologiji, s posebnim poudarkom na vilah, proučevati antično podeželje in tako dobiti primerljive rezultate. Velika pozornost je bila posvečena tudi uvajanju sodobnih prospekcijskih tehnik. V priložni monografiji so predstavljeni rezultati slovenskega dela projekta.

V prvem poglavju je Predrag Novaković pripravil pregled razvoja teorije in metodologije prostorskih pristopov v arheologiji. Na kratko je opisal značilnosti posameznih vplivnejših teoretskih šol. Nato je na teoretični ravni obravnaval izhodišča sistematičnega arheološkega rekognosciranja. Posebej je opozoril na arheološke ostanke zunaj območij bivališč. Predstavil je načine vzorčenja, probleme vidljivosti na terenu in interpretacijo tako dobljenih podatkov. Zaključil je s kratkim orisom razvoja sistematičnega arheološkega pregleda v Sloveniji.

Darja Grosman, tudi z obsežnim teoretičnim uvodom, predstavlja konkretni projekt *antično Posavje*. Objavlja *vzpostavitev skupnega metodološkega standarda za prostorske raziskave in njegovo testiranje na posameznih študijskih primerih* (str. 43). Raziskovalci iz posameznih regij naj bi skušali poenotiti delo tudi z izbiro podobnega vzorca, to je zanesljive rimske vile. Raziskal naj bi prostor bivališča, bližnje okolice (radij 2 km) in daljno okolico (radij 5 km).

Za raziskovalno območje je slovenska stran izbrala zgodovinsko izredno zanimivo spodnje Posavje - najpomembnejši prehod iz Panonije v jugovzhodnoalpski prostor. Pri terenskem delu so uporabili tri vrste zemanjanja podatkov: sistematične terenske preglede (dopolnjene z intenzivnimi pregledi in vrtinami), geofizikalne meritve in interpretacijo aerofotografije (posnetki iz Cikličnega aerosnemanja Slovenije in posebni sistematični preleti). S sistematičnim terenskim pregledom in študijem aerofotografije so želeli preseči omejitve točkovega poznavanja prostora, ki je rezultat klasične topografije in izkopavanj, ter odkrivati arheološke sledove tudi v prostoru med najdišči. Sistematični arheološki pregled je potekal v 500 m širokem pasu ob rimski cesti, ter na treh območjih, ki so ležala 1 do 4 km severno od ceste pri Selah pri Dobovi, okoli Dobove in pri Rigoncah.

Zastavili so si nekaj posebnih vprašanj (str. 52): kako je vplivala predrimska poselitev na razmere v mlajših obdobjih ter kakšen je bil odnos med poselitvijo v pasu ob cesti Emona-Siscija in med nekaj kilometrov oddaljenim zaledjem.

Kako se torej na petdesetih straneh predstavljena teoretična izhodišča in vprašanja odražajo v rezultatih raziskave?

Z območja spodnjega Posavja, ki je bilo vključeno v projekt, ni bila do zdaj znana oziroma ni bila na novo odkrita nobena klasična rimska vila. Torej območje ne ustreza izhodiščem študije in raziskave v različnih regijah ne morejo biti primerljive.

Osnovna ugotovitev raziskave je, da se je močno povečalo število najdišč in potencialnih najdišč. Na pregledni karti (sl. 3, str. 57) ti dve zvrsti nista ločeni.

Najdišča so predstavljena nesistematično, sumarno in ne-preverljivo (str. 58-75). Razen dveh, niso locirana na kartah večjega merila.

Nekaj več besede je le o najdišču *Gradišnica v Rigoncah*. Na katastrskem izseku Rigonc so označena samo območja površinskih pregledov (sl. 4, str. 58), ne pa tudi razširjenost arheoloških ostankov. Gostota ostankov je predstavljena le na nekaj majhnih odsekih (sl. 5, 8; str. 58, 62). Torej ne zveemo niti tega, kako daleč se je najdišče širilo. Starejši topografski podatki, trije rimski vodnjaki, niso umeščeni v prostor. Avtorica omenja raster štirih stavb, viden na avionskih posnetkih in dobljen s površinskim pregledom, vendar pojavi niso niti bolje opisani, kaj šele da bi bile objavljene slike in lega v prostoru. Edino območja geofizikalnih meritev so objavljena tako, da si lahko ustvarimo vtis o arheoloških ostankih. Toda ker so sorazmerno majhna, ne dovoljujejo trdnjih zaključkov. Datacija najdišča na podlagi drobnih najdb (ki niso objavljene) je široka, od sredine 2. do 4. st. Grosmanova sklepa po domnevno nepravilnem rastru stavb, da je ležal v v Rigoncah manjši zaselek, ne pa vila.

Druga najdišča so še slabše predstavljena - so samo omenjena. Kaže, da so bili intenzivni pregledi delani predvsem v bližini že znanih grobišč. Tako so dobili sledove arhitekture, ki pa ni dobro datirana (Na Gomileh v Dobovi, Humek v Dobovi, v Mihalovcu in v Selih pri Dobovi). Ob rimski cesti naj bi odkrili več novih in potencialnih lokacij, ki pa jih avtorica le omenja in ne definira.

Večje število potencialnih najdišč je bilo odkritih z zračnimi fotografijami. Med podatki, ki znova niso jasno locirani, se tako pojavljajo vznemirljive in nove hipoteze, kot npr. mogoči rimski vojaški utrdbi pri Cundrovcu in Selih pri Dobovi. Opazili so krožne strukture v ravnini (Sela pri Dobovi, Mrtvica), ostanke celih naselbin (Gazice) ali večjih vil (Gazice, Zasavje pri Krški vasi) ter srednjeveške objekte (Dolenja Prekopa). Objavljenih je nekaj slik. Na nobeni od teh novih točk ni bil opravljen površinski pregled, kaj šele nekaj preprostih vrtin, ki bi hitro in poceni odgovorile na vprašanje, ali sploh gre za objekte iz časa, ki ga obravnava projekt.

V zaključku Grosmanova omenja vzdolž rimske ceste zgoščenost najdišč, ki pa žal ni zadostno predstavljena. Ostale misli iz zaključka ne temeljijo na rezultatih raziskovalnega projekta.

Novakovič v teoretičnem uvodu (str. 30) našteje obvezna vprašanja, ki si jih moramo zastaviti pri interpretacijah površinskega zapisa: - število najdišč v pregledanem prostoru, - število najdišč po posameznih obdobjih in funkcionalnih tipih, - odnos med arheološkimi najdišči in naravnim okoljem (geologija, prsti, relief, klima), - odnosi med samimi najdišči. Na nivoju posameznega najdišča pa je zanimiva njegova funkcionalna delitev in razprostranjenost najdišča ter njegovih sestavnih oziroma funkcionalnih enot po obdobjih.

Avtorji na nobeno od vprašanj, ki so si jih sami zastavili, niso niti skušali odgovoriti. Obsežnemu teoretičnemu uvodu sledijo izredno skromni raziskovalni dosežki. Razen večjega števila najdišč in možnih najdišč, ki pa so slabo predstavljena, ne moremo govoriti o pomembnejših arheoloških rezultatih. O prazgodovinski poselitvi vemo toliko kot prej. Z najdišči, datiranimi nasplošno v antično obdobje, bi bilo ugotavljanje razvoja poselitve na antičnem podeželju čista

spekulacija. Po obsežnem teoretičnem uvodu bi najprej pričakovali, preverjanje teorije v praksi ter da bodo rezultati, čeprav skromni, objavljeni tako sistematično kot obetajo avtorji v uvodu.

Rezultati resne raziskave bi morali biti nujno predstavljeni s katalogom najdišč, ki bi bil trden temelj in usmeritev nadaljnim raziskavam in prvim zaključkom. Katalog najdišč bi moral vsebovati:

1. natančno umestitev v prostor;
2. starejše podatke z bibliografijo ter njihovo natančno lociranje;
3. rezultate terenskih pregledov, ki bi morali biti predstavljeni s kartiranjem območij z najdbami, kartiranjem zgostitev in gradivom, ki omogoča datacijo;
4. interpretirane rezultate geofizikalnih raziskav;
5. interpretirane in na terenu preverjene avionske posnetke;
6. sklep, ki bi bil sinteza vseh znanih podatkov.
7. diskusijo o primernosti uporabljenih metod (ker je pač v knjigi velik poudarek na teoriji).

Edina svetla točka, ki pa ne rešuje cele knjige, je prispevek Braneta Mušiča o geofizikalnih raziskavah antičnega podeželja v Sloveniji. Kratkemu pregledu metod geofizikalnih raziskav v svetu sledi opis uporabljenih metod in rezultati raziskav na treh najdiščih: Groblje pri Bučah, Sv. Martin v Velikih Malencah in Zabavska varda pri Gračišču. Zanimivi in pomembni rezultati so jasno predstavljeni. V Bučah in Velikih Malencah so bili odkriti dobro ohranjeni tlorisi rimskih vil in nekatere posebne posebnosti posameznih objektov (območja močnih ruševin, tlakov, možni obrtniški objekti), na Zabavski vardi pa manjša zgradba iz opeke. Vsa tri najdišča so že bila arheološko sondirana. Očitno je Mušičevo delo potekalo po drugem tiru kot ostali del projekta. Njegova najdišča ležijo zunaj območja sistematičnih površinskih pregledov. Čeprav so izredno obetavna za doseganje zastavljenih teoretičnih ciljev, niso bili na njih v okviru projekta delani intenzivni površinski pregledi.

Zadnje poglavje *Pregled najdišč rimskih vil in drugih podeželskih objektov v Sloveniji* je ponatis skrajšanega kataloga, ki ga je Marija Lubšina - Tušek objavila v *Časopisu za zgodovino in narodopisje* 2, 1981, 153-203. Katalog naj bi bil za novo objavo dopolnjen. Članek, ki je v glavnem kabinetno delo, je leta 1981 zbral takrat znane podatke o podeželju. V petnajstih letih se je vedenje o rimskem podeželju bistveno spremenilo in je seznam popolnoma zastarel. Že po hitrem pregledu je očitno, da dopolnjevalec ni pregledal temeljnih revij, ki v Sloveniji prinašajo topografske podatke. Varstva spomenikov in Arheoloških vestnikov, da o drugi literaturi, ki tudi ni zelo obsežna, niti ne govorimo. Tako samo v okolici Ljubljane manjka cela vrsta pomembnih večjih in manjših podeželskih najdišč: Ig, Brezovica, Navport, Mengeš ter veliko število majhnih najdišč v Kranjski ravnini. Po drugi strani so v katalog vključena najdišča, ki sodijo v mesta (Panorama na Ptujju), ali pa sploh niso arheološka najdišča (Novi Klošter v Savinjski dolini). V uvodu niso omenjena nobena posebna merila, ki bi botrovala izboru. Ne moremo se torej znebiti občutka, da je bil seznam vključen v knjigo samo zato, da bi ji dal lep videz in povečal število strani.

Če bi sodili o vrednosti sodobnih metod prospekcije samo po rezultatih projekta antično Posavje, ne bi dobili prave slike. K sreči so se predstavljene metode že izkazale v slovenskem prostoru, predvsem kot pomoč pri odkrivanju novih arheoloških najdišč na trasah bodočih avtocest. Knjiga Rimsko podeželje torej odraža nepoznavanje problematike, nepoznavanje dela kolegov v Sloveniji in končno tudi podcenjuje bralca. Uporabna je le, če nas zanimajo konkretni podatki o najdiščih Buče, Velike Malence in Zabavska varda.